

ORMAN YANGINLARININ SOSYO-EKONOMİK NEDENLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

ORMAN YANGINLARININ SOSYO-EKONOMİK NEDENLERİ

Orman yangınları ile mücadelenin ilk aşaması yangın öncesi alınacak önlemlerdir. Bu aşama orman yangınlarının yaşandığı coğrafyalardaki toplumların sosyal ve ekonomik yapılarına göre değişiklik göstermektedir. Toplumların geçirdiği değişim süreçlerine bağlı olarak da değişmekte ve dönüşmektedir.

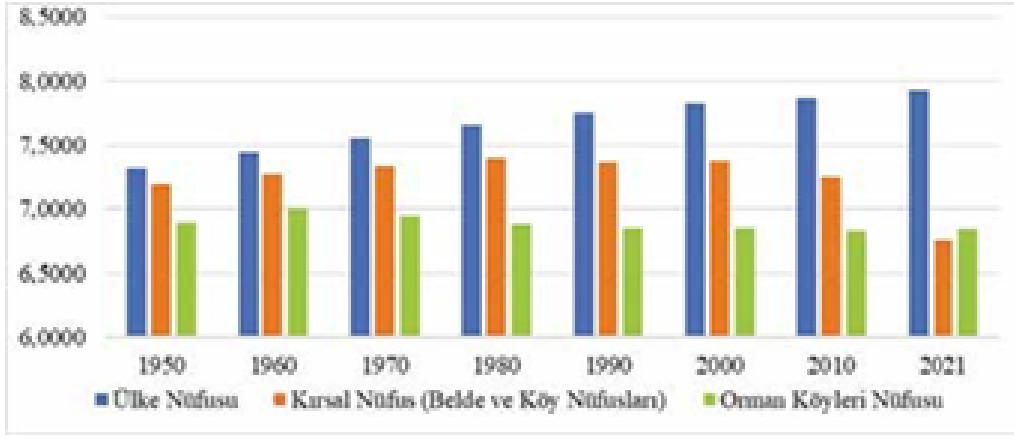
Orman yangınlarıyla ilgili her türlü istatistiki bilgi ve belge OGM ve taşra örgütü tarafından düzenlenerek yayımlanmaktadır. Bu nedenle de yapılacak bilimsel çözümler bu verilere dayanmaktadır. Orman yangınlarının yaşandığı yörelerdeki halkın temel yaşamsal etkinlikleri, geçim kaynakları, eğitim, yaş durumları vb. gibi sosyal ve bazı ekonomik veriler ise yöresel ve/veya bölgesel bazda yapılan araştırma çalışmalarına dayanmaktadır. İşte bu iki grup veriyi bilgi ile bulguyu birleştirerek bilimsel temellere dayanan çözümler üretmek, orman yangınlarının sosyal ve ekonomik boyutlarını ortaya koymak olarak nitelendirilebilir.

Orman yangınlarının sosyal ve ekonomik boyutlarının değerlendirilebilmesi ve sağlıklı bir çözümler ortaya koyulabilmesi için, ülkemizin özellikle 1980 ve sonrası toplumsal dönüşüm ve değişiminin de göz önüne alınması gerekmektedir. Çünkü bu dönemden sonra hızla ekonomik ve toplumsal dönüşüm olduğu görülmektedir. Özellikle kırdan kente yaşanan göçlerle birlikte hem kırsal alandaki hem de kentlerdeki demografik, sosyal ve ekonomik yapıda önemli dönüşümler olmuştur (Akan, 1997; Erder, 1996; Geray ve Acun, 1980; Günşen ve Atmış, 2015).

Orman köylerinin geçmişten günümüze kadar geçirdiği demografik değişim ve dönüşüm oldukça önemlidir. İnsan kökenli yangınlar bağlamında kent-insan etkileşimi ve yangınlar, enerji sektörü ve ormanlar üzerindeki etkileri orman yangınları boyutları da üzerinde durulması zorunlu temel başlıkları oluşturmaktadır. Çünkü orman yangın istatistiklerinde, insan etkili yangın sayıları dikkat çekicidir.

Orman Köyleri Nüfusundaki Değişim ve Dönüşüm

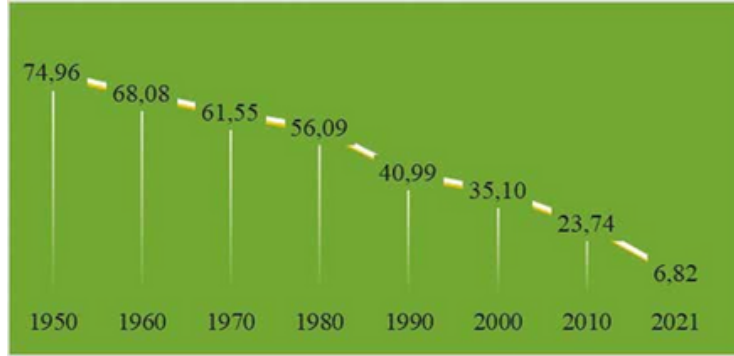
Orman köyleri tanımı 31.07.1997 tarih ve 23066 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan "Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Yönetmelik" kapsamında tanımlanmaktadır (URL-1, 2023). Buna göre, **Orman içi köy**: Evlerin toplu bulunduğu yerleşim alanlarından itibaren aralıksız olarak devam eden arazi topluluğu dört yönden ormanlarla çevrili olan köyleri, **Ormana bitişik köy ve belde**: Evlerin toplu bulunduğu yerleşim alanından itibaren aralıksız olarak devam eden arazi topluluğu, bir, iki veya üç yönden ormanlara bitişik olan köyleri ve beldeleri, **Orman köyü**: Orman içi veya ormana bitişik köyler, şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımda yer alan **orman köyleri ve köylüleri** ise, 6831 sayılı orman yasasının 31. ve 32. madde kapsamında yer alan köyler ve köylüler olarak da kabul edilmektedir. Orman köyleri ve köylüleri kavramları 1970'li yıllara kadar uzanmaktadır. Orman köylerinin nüfus yapılarındaki değişim, orman yangınları insan ilişkisi açısından da önem taşımaktadır. Bu nedenle de ülkenin kırsal kesimindeki nüfus hareketliliğinin bilinmesi gereklidir. Ülkemizde özellikle 1980-1990 yılları arasında hızlı bir kırsaldan kente göç yaşanmıştır.

Şekil 1. Kentsel, kırsal ve ormanköyleri nüfus değişimleri (OGM, 2018'a; 2022a)

Orman köylerinin ülke kırsal alanındaki rolünün ve/veya payının da 1950'li yıllardan günümüze farklılaştığı görülmektedir

Hızlı kentleşme; ülke kaynaklarının verimli kullanılmasını engellemekle birlikte, bölgeler arası kalkınma ve gelişme dengesizlikleri gibi ağır sorunlar yaşanmasına da neden olmaktadır. Kentlerde çarpık kentleşme, alt yapı yatırımlarının yeterince gerçekleştirilememesi, göç eden nüfusun istihdama yönlendirilme olanaklarının kısıtlı olması gibi temel etmenler ülke gelişmesi ve kalkınmasının da dengelerini bozmuş ve çeşitli sosyal ve ekonomik sorunları da beraberinde getirmiştir.

Şekil 2. Kentsel nüfus içindeki kırsal nüfusun oranındaki değişim (%) (OGM, 2018a; 2022a).

Ülke kırsal alanında ki orman köylerinin nüfuslarının oranı %36 iken bu oran 2018 yılı için yaklaşık olarak %29-30'a düşmüştür. Bu neredeyse kırsal alandaki her 3 kişiden birisinin orman köylüsü olduğunu göstermektedir. 2012 yılında 6360 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin alanları, idari bölünüşlerde yapılan değişikliklerle gerçekleştirilmiştir. Büyükşehir Belediyelerinin sorumluluk alanı tüm il geneli için yaygınlaştırılmış köyler mahalle haline dönüşmüştür. Bu kapsamda da "**Orman Köyleri**" yapılan yasal değişiklikle "**Orman Mahalleleri**" niteliği kazanmıştır.

Ülkemizdeki toplam 23.146 orman köyünden orman mahallesi niteliği kazanmış toplam 10.661 orman mahallesi için yangın açısından "**insan**" etkisi ilk sırada yer almaktadır. Orman alanlarıyla iç içe yaşayan hem köy sayısı hem de bu köylerdeki insan varlığı orman yangınlarının oluşması açısından ilk dikkatle ilgilenecek ilgi ve çıkar grubunu oluşturmaktadır.

Orman yangınlarındaki insan etkisi salt nüfus olarak değerlendirilmemeli nüfusun hareketliliği de dikkate alınması gereken bir sosyal ölçüttür. Yani nüfusun az olduğu ancak insan aktivitelerinin yoğun olduğu kırsal yerleşimler de insan kökenli orman yangınları açısından dikkat edilmesi gereken bir husustur.

Orman Köylüsü ve Orman Yangınları

Orman yangınları toplum ilişkisi veya sosyal boyut incelendiğinde gündeme gelen konulardan birisi de orman köylüsünün yangınlarla mücadelede mükellef olarak yer almasıdır. Çünkü orman köylüsünün orman alanlarına sahip çıkma göstergesi olarak da nitelendirilebilen bu anlayış, süreç içerisinde yasal düzenlemelerle değiştirilmiştir. Yapılan yasal değişiklik; 6831 sayılı yasada madde 69 olarak yer almıştır (Anonim, 1956). Yasadaki madde, "Madde 69 - Orman yangınlarında yangına civar köy ve kasabaların 18 yaşını bitirip 50 yaşını doldurmamış bütün erkek nüfusu beraberlerindemevcut balta, kürek, kazma, testere gibi yangın söndürmeye yarayacak aletleriyle yangın yerine gitmeye ve yangını söndürmeye mecburdurlar." şeklindedir. Yasa, 28 Nisan 2018 tarih ve 30405 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan "Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile değiştirilmiştir. Yapılan değişiklikle; orman idaresi orman yangınlarını önlemek ve söndürmek amacıyla hertürlü hizmeti yapar ve yaptırır yaklaşımının yanı sıra orman yangınlarıyla mücadelede gönüllülerden faydalanma anlayışını oluşturmuştur.

Günümüzde kentsel alanlarda yaşayan büyük kitlenin ormanların sunduğu işlevlere olan gereksinimleri değişmiştir. Bu değişim de farklı eylemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Farklılaşmalar, kırsal alan orman ara kesit alanlarında hatta orman içi alanlarda gelişerek çeşitlenerek artmaktadır.

Orman yangınlarına neden olabilecek etmenler; temel sosyal göstergeler, ekonomik ölçütler, alana özgü orman köylerinin konumları ve orman alanları ile ilişkileri bu ilişkilerde orman alanlarının çeşitli ölçütleri, orman köylerinin orman alanlarıyla konum ilişkileridir.

Orman Köylüsü Dışındaki Kırsal Toplum ve Orman Yangınları

Orman köylerinde yaşayanların ormanlarla ilişkileri daha yoğun ve karmaşık olsa da orman köyü statüsünden olmayan kırsal toplulukların da ormanlarla doğrudan ve dolaylı ilişkileri bulunmaktadır ve bu ilişkiler orman yangınları üzerinde etkilidir. Örneğin, OGM (2022) istatistiklerine göre 2012-2021 yılları arasında çıkan yangınların sayısal dağılıma göre nedenleri arasında %7,53 ile ilk sırada anız yakma yer almaktadır. Buğday başta olmak üzere tahıl tarlalarında ürün hasadından sonra toprakta kalan anızın işlenmesi konusundaki bazı sorunlar (ekipman yetersizliği, makineyle anızlı toprağın işlenmesinden sonra ekim sırasında makinelerin kolay çalışmaması vb.) ile anız yakma sonrası toprağın kolay işlenmesi avantajı, bu işlemin çevreye ve toprağa verdiği zararlar biliniyor olmasına rağmen tercih edilmesine yol açmaktadır (Yılmaz vd., 2014). Diğer yandan, hayvancılık ve dolayısıyla kırsal toplumla doğrudan ilişkisi kurulabilecek çoban ateşi kaynaklı orman yangınlarının sayısal dağılımdaki oranının %1,93 olduğu, kırsal toplum-orman yangınları ilişkisi incelenirken akılda tutulmalıdır.

Yaz aylarında kırsalda yaşanan nüfus artışı ve bu nüfusun doğa ve ormanlarla ilişkileri orman yangınları açısından hassasiyetle irdelenmelidir

Ayrıca; Türkiye'nin kırsal yerleşim alanlarındaki nüfusu orman yangınları açısından hassas olan yaz mevsiminde 30 milyonun üzerine çıkmaktadır. Orman Yangınları açısından yüksek risk grubunda olan Akdeniz bölgesindeki kırsal yerleşimlerin ortalama nüfusu kışın 933 iken yazın 1.703'e çıkmaktadır. Bu rakamlar Ege'de 735 ve 1.234, Marmara'da ise 685 ve 1.153'tür (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020). Yaz aylarını, genellikle kendilerini ait hissettikleri kırsal alanlarda geçirmek isteyenlerin o bölgelerdeki ormanlarla ilişkisi ise daha çok rekreasyonel amaçlı olmakta, ateşli piknik önemli bir tehdit oluşturmaktadır

CNN TürkKentsel Toplum ve Orman Yangınları

Türkiye'de 1950'lerde kırdan kente başlayan göçler 1980'lerde iyice hızını artırmıştır. Bu durum ülkenin kır-kent nüfusu dengesinin değişmesine neden olmuş ve ülke nüfusunun ağırlığı kırdan kentlere kaymıştır.

Kentleşmeye paralel olarak gelişen tüm bu etkinlikler insan-orman etkileşimini daha da artırmaktadır. Bu durum ise, her 10 orman yangınından dokuzunun insan kaynaklı olduğu ülkemizde, orman yangınlarının çıkma riskini daha da yükseltmektedir (Atmış, 2021; OGM, 2023). Farklı ülkelerde yapılan çalışmalar da kentleşmenin ve nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu yerlerde orman yangınlarının çıkma ihtimalinin daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Price and Bradstock, 2014; Westerling vd., 2011). İleriki dönemlerde ise iklim değişikliği ve yaygınlaşan insan faaliyetleriyle birlikte hem orman yangınlarının etkilerini aşırı artıracak hem de orman yangınlarıyla mücadelenin gittikçe zorlaşacağı ifade edilmektedir (Abatzoglou vd., 2021; Balch vd., 2017; Radeloff vd., 2018).

Enerji, Madencilik, Ulaşım, Odun Üretimi ve Orman Yangınları

Orman ekosistemlerinde yürütülen ve ormancılık dışı olan ya da olmayan her faaliyetin orman yangınları açısından bir risk oluşturduğu açıktır. Zira sıkça vurgulandığı üzere, Türkiye’de yaklaşık olarak her 10 orman yangınından 9’u insan etkisiyle çıkmaktadır. Yani, orman ekosistemlerindeki insan faaliyetlerinin artması orman yangınlarının da artmasına yol açmaktadır.

Orman alanlarında tesisine izin verilen her türlü işletme ve tesis, hem yangın riskini artırmakta hem de yangınlardan daha fazla insanın zarar görmesine yol açmaktadır.

Enerji sektörüyle ilişkili faaliyetler 2012-2021 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde çıkan tüm orman yangınları içinde yangın sayısı açısından enerji tesis ve işletmeleri kaynaklı yangınların payı %3,38 olmasına karşın, bu yangınlarda zarar gören orman alanı açısından bu pay %20,44’e çıkmaktadır.

Diğer yandan, enerji dışında madencilik ve ulaştırma ilk akla gelenlerdir. 2012-2020 yılları arasında orman ekosistemlerinde verilen madencilik izinlerinin sayısı 22.718’dir ve bu izinlerle yaklaşık 80 bin hektar orman alanında madencilik işletmeleri kurulmuştur (Atmış vd., 2022). Bu işletmeleri için orman ekosistemlerinin içinden geçen yollar yapılmakta ve bu yollarda giden motorlu taşıtlar orman yangınları riskinin de artmasına yol açmaktadır.

Özellikle yol ve havalimanı yapımı olmak üzere ulaşım sektörü de orman ekosistemleri üzerinde baskı oluşturan bir diğer faaliyet alanıdır. Yalnızca 2012-2021 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde ulaşım sektörü için orman ekosistemlerinden verilen izin sayısı 6.440 olup, bu izinlerle sektöre tahsis edilen orman alanı miktarı 52.553 hektardır (UR 2023)

Öte yandan orman ekosistemlerinde başka pek çok sektör ve faaliyet alanına ilişkin tesisler yapılmakta ve işletmeler kurulmaktadır. Bu tesis ve işletmeler katı atık bertaraf tesisinden turizm yatırımlarına, üniversitelerden sağlık tesislerine, balık üretme tesislerinden sokak hayvanları için kurulan barınaklara kadar çok geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır.

Bunların her birinin orman yangınları açısından birer risk faktörü olduğu, bu tür tesis ve işletmelerin sayısı arttıkça daha çok orman ekosistemi bozulmasının yaşanmasıyla birlikte daha fazla yangın çıkacağı da akılda tutulmalıdır. Bütün bunlar, orman yangınlarının teknik yönüyle birlikte oldukça geniş bir sosyo-ekonomik yönünün de olduğunu, makro ekonomi politikalarından turizm politikalarına kadar hemen her alanda atılan adımların orman ekosistemleri ve orman yangınları açısından bir sonuç doğurduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Orman yangınları Akdeniz iklim kuşağının bulunduğu ülkelerin doğal yaşam etkinlikleri içerisindeki bir gerçeklik olarak görülmesi gereken konudur. Ancak meydana gelen yangınların tarihsel süreçlerine yönelik yangın rejim verileri orman yangınlarını tanıyabilmek için önemli bir olgudur.

Orman yangınlarına neden olan sosyo-ekonomik faktörler bölge, yöre ve mikro havzaların kendisine özgü koşullarına göre farklılıklar gösterebilmektedir. Bu nedenle de yangınların meydana geldiği kırsal yerleşimler ile bu yerleşimler içerisindeki toplumsal yapının iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

